

Το Βυζάντιο και το πρωτείο της Ρώμης

Όπως ...η πολιτειακή αποδέσμευση της Δύσης ματαίωσε τη βυζαντινή ιδέα της οικουμενικής αυτοκρατορίας, έτσι και η προσάρτηση του σλαβικού κόσμου από την Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως υπέσκαψε την ιδέα της οικουμενικότητας της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στην Ανατολή ...Με στήριγμα την αχανή σλαβική ενδοχώρα η βυζαντινή Εκκλησία δεν μπορούσε πια να αναγνωρίσει το πρωτείο της Ρώμης.

G. Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, μετ. Ι. Παναγόπουλος, τ.Β', Αθήνα 1979, 222.

κονομικά οι ιταλικές ναυτικές πόλεις, ιδιαίτερα η Βενετία, και έγιναν στενότερες οι σχέσεις τους με το Βυζάντιο. Ο Βασίλειος Β', για να ανταμείψει τους Βενετούς που μετέφεραν με τα πλοία τους τα βυζαντινά στρατεύματα στο θέμα της Λογγοβαρδίας (Ιταλία), συνήψε μαζί τους μια ευνοϊκή εμπορική συνθήκη. Εγκαινιάσθηκε έτσι μια πολιτική παραχώρησης προνομίων στο ιταλικό και ιδιαίτερα το βενετικό εμπορικό κεφάλαιο, που, μακροπρόθεσμα, απέβη μοιραία για τα συμφέροντα της αυτοκρατορίας.

Ερωτήσεις

1. Ποια ήταν τα μέσα με τα οποία οι Βυζαντινοί ασκούσαν τη διπλωματία (συμβουλευτείτε το σχετικό παράθεμα);

2. Σε ποιους περιορισμούς υποβαλλόταν η διάθεση ρωσικών προϊόντων στην αγορά της Κωνσταντινουπόλης κατά το 10ο αι. (σχετικό παράθεμα);

3. Ποιες ήταν οι φιλοδοξίες του βούλγαρου τσάρου Συμεών και ποια τα αίτια της τελικής αποτυχίας των σχεδίων του (σχετικό παράθεμα);

4. Ποιες ήταν οι αφορμές και ποια τα βαθύτερα αίτια του Σχίσματος (σχετικό παράθεμα);

6. Οι διάδοχοι του Βασιλείου Β' (1025-1054)

α. Η οικονομία

Μετά το θάνατο του Βασιλείου Β' αρχίζει μια περίοδος, η οποία χαρακτηρίζεται από τη συνέχιση της οικονομικής ανάπτυξης και συγχρόνως από πολιτική αστάθεια. Η αύξηση της αγροτικής παραγωγής και η ανάπτυξη του εξωτερικού εμπορίου προκάλεσαν συσσώρευση αγαθών που δεν εξισορροπήθηκε όμως με ανάλογη αύξηση του κυκλοφορούντος νομίσματος. Για να ικανοποιήσει τη μεγαλύτερη ζήτηση ρευστού χρήματος από την αγορά, ο αυτοκρά-

τορας Κωνσταντίνος Θ' νόθευσε το χρυσό βυζαντινό νόμισμα* (solidus) με άργυρο. Με την υποτίμηση αυτή που ανερχόταν σε 18% και με τις υποτιμήσεις που ακολούθησαν μέχρι το τέλος του αιώνα το χρυσό βυζαντινό νόμισμα, το δολλάριο του Μεσαίωνα, όπως το αποκάλεσε ο ιστορικός S. Lopez, έπαυσε να κυριαρχεί στις διεθνείς αγορές.

β. Η κοινωνική πολιτική

Στο επίπεδο της κοινωνικής πολιτικής, οι διά-

δοχοι του Βασιλείου Β' πήραν μια σειρά μέτρων που υπονόμευαν μακροπρόθεσμα τη συνοχή της βυζαντινής κοινωνίας. Η κατάργηση του αλληλεγγύου και η εγκατάλειψη του αγώνα κατά των δυνατών είχαν μοιραίες συνέπειες: οι μεγαλογαιοκτήμονες απορρόφησαν τα κτήματα των μικρών γεωργών, με αποτέλεσμα αυτοί να εξελιχθούν σε παροίκους. Η εξέλιξη αυτή υπονόμευσε αφενός την αμυντική ισχύ, αφού προϋπόθεση για τη στράτευση ενός πολίτη ήταν η κατοχή αγροτικού κλήρου, αφετέρου την οικονομική ευρωστία του κράτους. Επί Κωνσταντίνου Θ' Μονομάχου οι δυνατοί εξαιρέθηκαν από τη φορολογία, απέκτησαν σημαντικές δικαστικές και διοικητικές δικαιοδοσίες και αύξησαν την κτηματική τους περιουσία. Επίσης, πολλές φορές το κράτος αναγκαζόταν να εκμισθώνει τους φόρους σε ιδιώτες. Αυτό, μακροπρόθεσμα, είχε ως συνέπεια να περιοριστούν τα δημόσια έσοδα και να καταπιέζονται οικονομικά οι γεωργοί.

Συνοπτικά, κατά την περίοδο αυτή το Βυζαντινό Κράτος διατήρησε την ισχύ του και η Βυζαντινή κοινωνία εξακολούθησε να ευημερεί, αλλά, συγχρόνως, δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις και εμφανίστηκαν τα πρώτα συμπτώματα μιας κρίσης, που έμελλε να εκδηλωθεί με ιδιαίτερη ένταση κατά τις επόμενες δεκαετίες.

γ. Πολιτική αστάθεια

Οι συχνές εναλλαγές αυτοκρατόρων, οι δολοπλοκίες και οι έριδες χαρακτηρίζουν την περίοδο αυτή. Οι διαμάχες ξεσπούσαν κυρίως ανάμεσα στους δυνατούς, οι οποίοι είχαν αποκτήσει αίγλη από τους πολέμους, και στην πολιτική αριστοκρατία της πρωτεύουσας, που είχε ενισχυθεί από την πολιτική του Βασιλείου Β'.

Οι θρίαμβοι των Μακεδόνων αυτοκρατόρων στα πεδία των μαχών δημιούργησαν ένα αίσθημα υπερβολικής αυτοπεποίθησης που εξηγεί και την αδιαφορία την οποία επέδειξαν οι διάδοχοι του Βασιλείου Β' για τα συμφέροντα της αυτοκρατορίας. Δείγμα αλαζονείας υπήρξε και η καθιέρωση του θεσμού του **εξαργυρισμού** (δηλαδή εξαγορά της θητείας), και η βαθμιαία επάνδρωση του βυζαντινού στρατού από

Το Δολλάριο του Μεσαίωνα

Από το 312, που πρωτοεμφανίζεται, ως τα μέσα του 11ου αι., το βυζαντινό νόμισμα θα μείνει σταθερό και καθαρό. Ίσως δεν είναι ανάγκη να αναζητήσουμε άλλη εξήγηση για τον πρωταρχικό ρόλο που έπαιξε στη μυθική ιστορία του Βυζαντίου, αλλά και στο μαζικό υποσυνείδητο των λαών του Μεσαίωνα.

Ο Κοσμάς Ινδικοπλεύστης (6ος αι.) θα στηρίζει τη θεωρία του για την αιωνιότητα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στο "ότι με το νόμισμα αυτών (δηλαδή των Βυζαντινών) εμπορεύονται όλα τα έθνη και είναι δεκτό σε κάθε τόπο από το ένα ως το άλλο άκρο της γης και θαυμάζεται από κάθε άνθρωπο και κάθε βασιλική εξουσία. Και τέτοιο νόμισμα δεν υπάρχει σ' άλλο κράτος".

Χλαμυδοφόρος αυτοκράτορας, κρατώντας στο χέρι σφαίρα σταυροφορούσα και σκήπτρο, εστεμμένος από Άγγελο Κυρίου ή από τον ίδιο το Χριστό με χαραγμένα τα ηχηρά ονόματα της (αυτοκρατορικής) εξουσίας... κυκλοφορούσε, χάρη στο νόμισμα, από τη μια γωνιά της αυτοκρατορίας στην άλλη, περνούσε στα χέρια ανθρώπων κάθε τόπου, διαλαλώντας τη στρατιωτική ισχύ της αυτοκρατορίας (σύμβολό της η χλαμύδα), το θεοστέηκτο της αυτοκρατορικής αρχής (ο θεόστεπτος βασιλεύς είναι τοποτηρητής του Χριστού στη γη), το παγκόσμιο και οικουμενικό της θεοπρόβλητης εξουσίας (σημάδια τους το σκήπτρο και η σφαίρα) και τέλος τα βυζαντινά αναφαίρετα δικαιώματα στη ρωμαϊκή κληρονομιά

Ε. Αρβελέρ, *Αρχαιολογία*, 1, (1981), 39-40.

Χρυσό νόμισμα του Ιωάννη Τζιμισκή (Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο).

ξένους μισθοφόρους, τη στιγμή που νέοι, άκρως επικίνδυνοι εχθροί, απειλούσαν τα δυτικά, τα βόρεια και τα ανατολικά σύνορα του κράτους.

Ερωτήσεις

1. Σε ένα πίνακα με δυο στήλες, σημειώστε, αριστερά, τις οικονομικοκοινωνικές μεταβολές που έλαβαν χώρα επί των επιγόνων του Βασιλείου και δεξιά, περιληπτικά, τις συνέπειές τους.

2. Ποια η σημασία των βυζαντινών νομισμάτων για τη διάδοση της αυτοκρατορικής ιδεολογίας, σύμφωνα με το παράθεμα;

7. Οικονομία και κοινωνία στη Δυτική Ευρώπη Το σύστημα της Φεουδαρχίας

α. Χαρακτηριστικά και εξέλιξη

Η κοινωνία του Φραγκικού Κράτους ήταν μια κοινωνία κυρίως αγροτική. Τη μεγάλη μάζα του πληθυσμού αποτελούσαν οι αγρότες. Οι συνθήκες ανασφάλειας που κυριαρχούσαν την εποχή των Μεροβιγγείων στην Ευρώπη οδήγη-

Ο όρκος πίστης και υποταγής (Homagium). Ο υποτελής βάζει τα δύο χέρια του στα χέρια του φεουδάρχη. Από μια τελετή περιβολής. Μικρογραφία του 13ου αι. Αρχαία Διαμερίσματος Ανατολικών Πυρηναίων. Perpignan.

σαν τους αδύναμους να αναζητήσουν την προστασία των ισχυρών, δηλαδή των αρχόντων. Έτσι οι διάφορες κοινωνικές ομάδες συνδέθηκαν μεταξύ τους με δεσμούς εξάρτησης. Οι ιεραρχικά ανώτεροι άρχοντες παραχωρούσαν σε άλλους ευνοούμενους υποτελείς τους (βασάλους) εκτάσεις γης, για τις οποίες απαιτούσαν ως αντάλλαγμα πίστη, υποτέλεια και διάφορες υπηρεσίες, ενώ ανέλαβαν την υποχρέωση να τους παρέχουν προστασία και κάθε είδους βοήθεια. Η γη που παραχωρούνταν ονομαζόταν φέουδο και από τη λέξη αυτή ολόκληρη η ευρωπαϊκή μεσαιωνική κοινωνία αποκλήθηκε φεουδαρχική και οι άρχοντές της φεουδάρχες. Η επίσημη αναγνώριση ενός άρχοντα ως υποτελούς ενός άλλου ισχυρότερου άρχοντα γινόταν με τη λεγόμενη **τελετή της περιβολής**. Η παραμέληση των υποχρεώσεων εκ μέρους των υποτελών συνεπαγόταν την αφαίρεση του φέουδου.

Στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας ήταν ο βασιλιάς. Οι άμεσοι υποτελείς του (κόμητες, βαρώνοι, μαρκήσιοι κ.ά), που ήταν συγ-